

ADOLESCÈNCIA I PUBERTAT

En primer lloc, per poder parlar sobre un tema tan complex com és l'adolescència, deuríem donar unes definicions d'aquestes dues etapes de la vida de tota persona, que mai trobarem separades.

L'adolescència, podem definir-la com: la etapa del desenvolupament, del procés de la vida en la qual el nostre cos pateix una maduració, situada entre la infància i la condició d'adult. Ja que com tothom sabem els xiquets no passen de la infància a la edat adulta d'un sol cop, sinó que entren en una etapa on no són nois ni adults, són alguna cosa més. El període de l'adolescència és un poc difícil de delimitar; les característiques dels adolescents apareixen als 10, 11 o 12 anys amb el canvi físic y de conducta, cosa que s'anomena preadolescència. L'adolescència en sí comença quan ho fa la pubertat. Però, *què és la pubertat?*

La pubertat, és el període de la vida on els òrgans sexuals implicats en la reproducció, pateixen una maduració, aquesta maduració es manifesta en les xiquetes amb l'aparició de la menarquia (la primera vegada que una dona té el cicle menstrual) i als barons, la primera ejaculació de líquid seminal, d'altra banda en els dos casos hi ha un augment de la mida dels genitals externs. El ràpid desenvolupament indica una sèrie de canvis fisiològics, com l'aparició dels caràcters sexuals secundaris; l'increment del pel i el canvi de la veu cap a uns sons més graves als homes; i a les dones, també apareix pel a les parts púbiques i en les axil·les, els sens comencen a créixer; però en tots dos casos el desenvolupament de les glàndules sudoríferes pot provocar l'aparició d'acne.

Aquesta pubertat, en els homes sol produir-se entre els 13 i els 16 anys, i en el cas de les dones sol aparèixer entre el 11 i els 14 anys. Amb l'aparició de la pubertat venen relacionades algunes patologies com són: l'amenorrea i la pubertat precoç.

Tornant altra vegada a l'adolescència, ja sabem quan comença però quan finalitza, determinar un fi per aquesta etapa del desenvolupament es un poc complex, encara que al intentar determinar el seu termini trobem que aquesta etapa es un producte de cada cultura, relacionat amb una qüestió d'espai i temps; en general la fi de l'adolescència és definida com l'arribada de la seua pròpia autonomia i la independència social. Aquesta explicació podem associar-la a l'edat que en cada cultura tenen per considerar a les persones adultes, en el cas dels Estats Units, un adolescent no pot veure alcohol fins que té 21 anys però si que pot conduir un cotxe des de els 16 anys; per el contrari en Espanya, un adolescent no pot (no deu) veure alcohol de més de 16º fins als 18 anys, ni tampoc conduir. Com observem són consideracions diferents quan una persona por ser major d'edat, un adult legalment, encara que molts mentalment i fisiològicament no ho siguin encara, encara no podem emetre un judici amb maduresa.

Una vegada definits molt per damunt els termes d'adolescència i pubertat, començarem a aprofundir en els aspectes de la persona que pateixen un desenvolupament notable en aquesta etapa del creixement de les persones, del seu pas per la vida.

DESENVOLUPAMENT DELS TREST MÉS SIGNIFICANTS DE L'ADOLESCÈNCIA

• DESENVOLUPAMENT FÍSIC

El començament de la pubertat està relacionat amb canvis dràstics a l'estatura i als trets físics; conseqüentment el terme d'adolescència es refereix a l'estat de estar convertint-se en un adult.

La activitat de la hipòfisis suposa un increment en la secreció de determinades hormones amb un efecte general; es el cas de la hormona del creixement, que produeix una acceleració del creixement que fa que el cos arribi fins quasi la seua altura màxima y el seu pes màxim, tot aquest procés es produït en tant sols dos anys.

Aquest procés succeeix abans a les dones que als homes. De la mateixa manera succeeix amb el desenvolupament sexual de les dones produït per les hormones anomenades estrògens i al cas del homes desenvolupament produït per els andrògens; substàncies que també estan relacionades amb el desenvolupament dels factors sexuals secundaris que ja hem nomenat a l'apartat anterior, com són l'aparició de pel, el canvi de la veu, augment del sens.

Corbes de creixement. Corbes típiques de l'evolució del pes i la talla.

Però també, un desenvolupament físic té com a conseqüència un augment no sols dels aspectes sexuals també hi ha canvis, com hem nomenat, a l'estatura, al pes, a la forma del cos... Esta nova formació del cos, dona un tipus o un altre, un tipus corporal determinant. Com els nois van creixent, aquests van mostrant característiques corporals que els diferencien dels demés. D'aquesta manera s'ha pogut classificar aquestes característiques corporals i relacionar-les amb trets mental, socials....Per tant trobem uns subjectes *endomòrfics* (predomini de les formes rodones al cos), subjectes *mesomòrfics* (predomini de les formes musculoses al cos), subjectes *ectomòrfics*

(predomini d'un desenvolupament muscular i visceral dèbil).

Però que problemes acompanyen aquesta adolescència, i per afinitat a la pubertat; els problemes que pot crear aquest desenvolupament, per fer que el adolescent estiga més sensible als problemes com són les taques de l'acne, el nerviosisme, la somnolència; creades pel procés de turmenta i tensió en el qual es troba.

Proporcions del xiquet en relació al estat adult.

Per tant els problemes de salut són més notables a l'adolescència que a la infància, la tendència dels adolescent de no menjar de tot, de ser molt selectius amb tot allò que es claven a la boca, és dir, una tendència de melindrositat.

• **DESENVOLUPAMENT INTEL·LECTUAL:**

En un primer moment, a l'adolescència no es produeix cap canvi radical a les funcions intel·lectuals, però comença a desenvolupar-se en ell unes capacitats de comprensió, capacitats que fan que el adolescent pugui entendre i saber com a arribat a la solució d'un problema; no com en el cas del nen que es troben amb la solució del problema en la etapa de les operacions concretes, és dir, que no estenen com han assolit dita resposta a la problemàtica que se li planteja.

D'aquesta manera, segons Piaget (1958) a la edat que un nen entra a l'adolescència, passa de estar en una etapa del seu desenvolupament cognitiu a situar-se en una etapa on el pensament realitza unes operacions formals.

Però d'altra banda, Neimark (1975) conclouia amb que *aquesta etapa no aplegaven tots els adolescents universalment i pot no ser estable en un individu durant tot el temps*. És dir, que un adolescent pot actuar a un nivell d'operacions formals, però després d'un temps, quan deixi d'utilitzar aquest enfocament lògic per resoldre el problema, pot ser que hi haja un oblit d'aquell pensament; per tant associem una major capacitat de resoldre problemes amb la major o menor adquisició de patrons motrius.

Per altra banda, l'escola Stanford-Binert y altres escoles del mateix tipus consideren que l'edat cronològica, és un criteri patró amb que relacionen totes les proves del coneixement. D'aquesta forma la edat cronològica l'utilitzem com a nivell del desenvolupament cognitiu, ja que es un procés que augmenta de forma lineal. Però quan el individu arriba a l'adolescència, el desenvolupament progressiu del grau de cognitivitat es frena considerablement *el progrés anual comença a reduir-se després dels tretze anys y pels setze, és aproximadament zero* segons Terman (1937). D'aquesta manera podem observar al gràfic com decreix el desenvolupament cognitiu.

Notació de les proves realitzades a l'escola d'intel·ligència Wechler, sobre el vocabulari i el disseny amb blocs.

Finalment, les últimes investigacions fetes amb instruments més adequats, han resultat amb que alguns aspectes de la capacitat mental poden augmentar per molt anys, no sols fins la pubertat, també dintre de la senilitat. D'aquesta manera les escales de D. Wechsler són més apropiades que les de Stanford-Binet, en tant en quant, mostren el creixement intel·lectual a l'adolescència i a l'edat adults.

En conclusió, el creixement de l'aprenentatge durant l'adolescència és molt més lent que a altres etapes. Cosa que podem observar a la gràfica, on mostra que els xiquets arriben a uns aconseguiments molt més ràpid a la lectura al principi, però el grau d'aconseguiment descendeix durant els anys de l'escola primària; El aconseguiments els aconseguiments a les matemàtiques són menors però més estables. D'altra banda con podem observar a l'adolescència els progressos, són relativament molt més inferiors sobre una base de any en any. Però aquest estudi és més aparent que real.

El percentatge acumulatiu augmenta a les notacions de les proves de progressos a la lectura i matemàtiques durant la segona infància y a l'adolescència.

Els xiquets aprenen menys que abans? Sempre els adults, han afirmat que les generacions de joves no s'esforcen con antigament, no saben llegir, ni fer els càlculs sense una calculadora, no comprenen les coses, cada vegada són més incoherents... però aquesta acusació ha canviat als últims anys, ja que, els estudiants cada vegada aprenen més i millor; aprenen coses significatives per a ells, per poder desenvolupar-se millor a la societat que els rodeja.

En definitiva, segons Zajonc, el major grau de confiança ha conduït també a generar relacions més estretes entre adolescents, mestres i pares, els quals intercanvien idees i opinions per la solució de problemes comuns. D'aquesta manera una de les formes per millorar el seu desenvolupament intel·lectual, és el manteniment de les continues relacions amb els pares i mestres com a l'etapa de la primera i segon infància.

Com a resumen d'aquest desenvolupament, podem dir; que el creixement intel·lectual tendeix a disminuir durant l'adolescència, però no té el per que aturar-se. Per altra part els xiquets d'una maduració tardana tenen un major desenvolupament major e les proves no verbals, estant estos molt més capacitats per a realitzar operacions formals, i en canvi els que tenen una maduració molt primerenca es desenvolupen millor en les proves verbals.

• **JUDICI MORAL:**

Judici moral, és dir, la capacitat que tenen els adolescents per a analitzar i fer judicis de qualsevol qüestió; per allò més generals les qüestions més analitzades per ells, són d'un caràcter relacionat amb les normes de la societat, dels seus pares, la incomformitat. A aquesta exposició farem referència a les graelles de Kohlberg (1963) del desenvolupament moral dels xiquets,

Nivell I. <i>Nivell premora</i>
Etapa 1. <i>Orientació a la obediència y al càstig.</i>
<i>Sotmesos a un poder major perquè no les agrada el càstig.</i>
Etapa 2. <i>Orientació ingènua hadonista i instrumental.</i>
<i>Rectitud en la conducta determinada per el grau en que una acció satisfaci l' ego i, en ocasions, a altres; certa reciprocitat de concessions mútues.</i>
Nivell II. <i>Moralitat de conformitat de funcions convencionals</i>
Etapa 3. <i>Moralitat de bon nen/a de mantindre bones relacions.</i>

<i>Orientació a la buscada de l'aprovació i complaure i ajudar als demás; certa consideració d'intencions.</i>
<u>Etapa 4. <i>Moralitat d'autoritat i manteniment de l'ordre social.</i></u> <i>Orientat a realitzar els deures propis, respecte a la autoritat per causa pròpia; s'adopten perspectives d'aquells que tenen drets legítims; comencen a creure que la virtut deu recompensar-se.</i>
Nivell III. <i>Moralitat dels principis morals autoacceptats</i>
<u>Etapa 5. <i>Moralitat de contracte, drets individuals i llei democràticament acceptada.</i></u> <i>El bé i el mal són definits en terminis de lleis i regles, amb bases racionals; els deures i obligacions s'observen considerant-se un concepte abstracte de contracte, que adquireix més importància que les necessitats individuals.</i>
<u>Etapa 6. <i>Moralitat dels principis individuals de consciència.</i></u> <i>Orientació que considera les lleis i regles, però que també basa les decisions al respecte i la confiança mútua, amb ideals internalitzats, i als principis morals més amplis.</i>

Etales al desenvolupament moral dels xiquets, segons Kohlberg (1963) amb estudis sobre l'obra de Piaget.

Segons L. Kohlberg l'aparició dels sentiments, actituds, necessitats i valors dels demás es desenvolupa dintre del context del joc i de la interacció amb ells, especialment als jocs del nen. De fet molts dels estudis realitzats per Piaget (1948) van ser dirigits al curs de jocs de les boletes.

Aquest manté que existeixen bàsicament dos etapes en el desenvolupament moral. Abans dels tres anys i previ a estes dos etapes, hi ha un període primerenc on els nens donen solució a problemes de conducta en forma de ritual, és dir, sense cap comprensió. El nen a eixes edats no es capaç de pensar amb que està implicat.

Des de els tres anys i fins els vuit anys més o menys, el xiquet utilitza la moralitat objectiva amb el seu tracte amb el altres. Aquesta etapa es caracteritza per: responsabilitat objectiva; inalterabilitat de les regles; absolutisme de valors; definició d'error moral; definició de l'obligació com obediència a la autoritat; justícia inmanent.

La segona etapa es denominada com moralitat subjectiva, moralitat autònoma ... i es destaca per fer caure les idees de moralitat que ells havien creat amb antelació, suplantant-les per un sistema de valors que té amb compte les intencions dels individus i la possibilitat del error humà.

Com hem dit anteriorment, Kohlberg ha ampliat la seqüència de Piaget cap un sistema de sis etapes, dividides en tres nivells. El primer nivell és una ampliació de l'etapa de realisme morals de Piaget, i les seues des últimes amplien l'etapa autònoma.

Kohlberg sosté que a la edat de sis anys la majoria de les asseveracions fetes pels xiquets es troben al nivell I (*premoral*), amb algunes dintre del nivell II (*moralitat convencional*), i cap al nivell III (*principis morals acceptats pel jo*).

D'aquest mode als primers anys de l'adolescència, alguns individus encara es troben al nivell I, però la majoria es troben al nivell de *moralitat convencional*, nivell II; la majoria del seus judicis s'ajusten a l'etapa 3, és dir, la de bon nen/a, on el tindre bones relacions amb els demás és de vital importància, o a l'etapa 4, la llei i l'ordre. Durant els últims anys de l'adolescència, alguns individus arriben al nivell III, el nivell *postconvencional* o del principis, que es divideix en l'etapa 5, la etapa de contacte social i l'etapa 6, del principi ètnic universal o principi individual.

En conclusió, podem dir que als primers anys de l'adolescència la majoria dels xiquets es troben al nivell III, *Moralitat Convencional*, però es pot dir el mateix dels seus pares. Els pares que es troben al nivell II poden criar nens que realitzen judicis a nivells de moralitat més alta que ells. Els joves que van a la universitat arriben a funcionar a nivell més alt de judici moral que els que no van a la universitat. Les experiències que allí són adquirides donen uns canvis positius a l'autonomia, intel·lectualitat i autoconsciència. La capacitat per emetre judicis morals, està molt lligada a l'educació dels pares. Les perspectives dels adolescents sobre l'ordre social es relacionen amb els judicis morals que ells fan.

• **DESENVOLUPAMENT SOCIAL DE L'ADOLESCENT**

Els adolescents es creen ells mateixos la seva societat, creen una subcultura dintre de la cultura on estan establerts. Aquest fenomen s'anomena, *cultura de l'adolescent*. Però on més es dona aquest fenomen, és a les cultures urbanitzades i fonamentalment accidentals, més desenvolupades, amb un major poder de comunicació audiovisual, ja que una cultura no urbanitzada té les seves costums i els seus rituals, però per altra banda a una cultura urbanitzada hi ha que adaptar-se d'una manera o un altra, ja que aquest tipus de cultures són molt exigents amb el temps i l'atenció per part dels membres adults d'esta mateixa.

Els joves intenten formar-se una societat pròpia, regulada o frenètica, segons el cas de cada grup subsocial, però sempre amb la seva estructura, normes, reglamentació i rituals; els diferents grups de referència; sistemes de nivells i; recompenses i càstigs. Aquests membres per a la societat adulta no tenen prestigi, però inevitablement depenen d'ells.

Conseqüentment, els adolescents, als primers anys, són dependents dels pares i d'altres adults (com hem dit abans), tant fonamentalment com emocionalment. Però al fer-se passar els anys de la seva adolescència, els conflictes amb els seus pares disminueixen, paral·lelament al desenvolupament de la seva pròpia conducta.

Si relacionem el rendiment escolar amb la societat, aquest és el millor paràmetre per saber la capacitat de l'adolescent per a enfrontar-se amb els problemes de l'actual societat. Altre aspecte que influeix al rendiment escolar és la estructuració o no de la casa on l'adolescent està vivint, conseqüentment a major estructuració els rendiments són molt millors i els adolescents arriben molt més llarg als estudis.

Com a conclusió, podem dir que aquells adolescents que són capaços de resoldre els seus problemes, confiant en la seva capacitat, són aquells que tenen un major ajust amb l'escola i millors relacions amb els seus pares. Però sempre, inclòs a les millors situacions familiars hi ha refregues. Estudis realitzats sobre la vida familiar dels adolescents que eren o no eren consumidors de drogues, confirmen que les famílies de classe mitjana són nomenades *d'alt risc* amb l'ús de drogues i per part dels pares una inseguretat a l'hora de criar els seus fills, de no saber que mètodes utilitzar. Per altra banda els famílies nomenades *baix risc* practicaven uns mètodes d'educació molt definits i més estrictes. Amb més amor cap als seus fills i demostracions d'ell.

D'altres aspecte que no hem parlat gens ni mica, és la relació amb els coetanis, contraposada a la necessitat d'aconseguit. Aquesta necessitat du a la participació en activitats que milloren la competència en la resolució de problemes i el complementament de tares personals que inevitablement obstaculitzen la relació amb el grup de coetanis. Altre punt de vista, és la relació de l'aconseguit amb els valors dels adults i la contraposició d'aquests valors front als coetanis. Però una persona, un adolescent que té unes bones relacions amb els coetanis, té un nivell de popularitat que li fa augmentar la seva concepció d'ell mateix, com per damunt dels demés, tendint a augmentar la mediocritat i l'èxit escolar, però a la subsocietat dels adolescents; no sent així a la vertadera societat, on és no res.

• **DESENVOLUPAMENT DE LA PERSONALITAT**

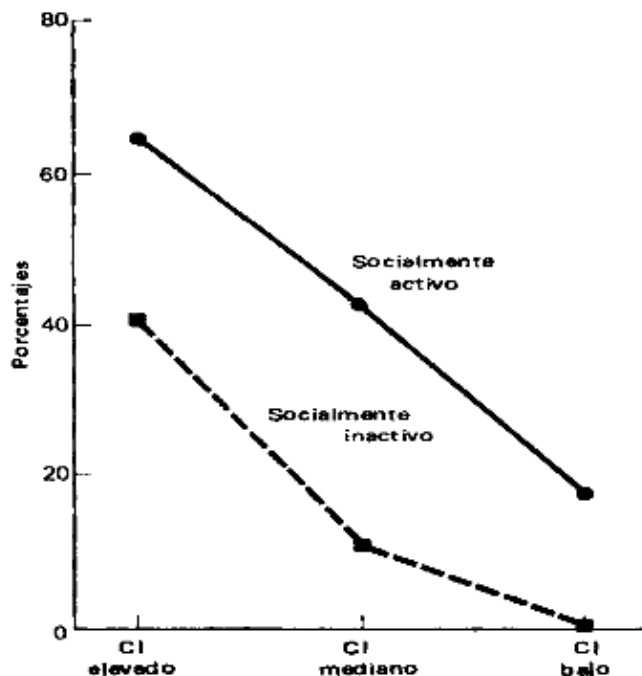
A aquestes edats, la personalitat es defineix, per totes aquelles relacions que els adolescents tenen amb allò que els rodeja, és dir, ambient, família, escola, amics, modes, medis comunicatius, i inclòs la relació que tenen

ells amb ells mateixa.

Segons Havighurst (1953) els problemes que cada adolescent troba a les diferents etapes de la seva vida tenen importància especial, ja que la resolució d'ells prepara a l'adolescent per a la següent etapa del seu desenvolupament.

Les taxes bàsiques del desenvolupament que observa Havighurst com pertinents als adolescents són:

- Acceptació del físic propi i les funcions masculines o femenines.
- Aconseguir noves i més madures relacions amb coetanis de ambdós sexes.
- Independitzar-se emocionalment dels pares i altres adults.
- Arribar a la independència econòmica.
- Triar i preparar-se per a desenvolupar una conducta.
- Desenvolupar les habilitat i conceptes intel·lectuals necessaris per complir com a ciutadà.
- Desitjar i desenvolupar un conducta socialment responsable.
- Preparar-se pel matrimoni i la vida familiar.
- Desenvolupar valors conscients en harmonia amb un adequat quadre del món científic.

Conseqüentment, els nens que van realitzar un millor manejo de les taxes del desenvolupament propi de cada nivell, tenen una major capacitat per desenvolupar la seva personalitat a l'edat de l'adolescència. Segons Erikson (1963), els adolescents

Percentatge de graduats de preparatori socialment actius i socialment inactius, classificats segons el seu CI.

acumulen un determinat nombre d'identitats, algunes d'elles contradictòries, que ells han integrat. El fracàs i els aconseguints produeix una difusió d'aquestes identitats. Les crisis a l'adolescència corren quan l'adolescent es dona compte de que les seues qualitats i capacitats personals són incorrectes per les exigències que a ell li fan, és dir, que la inconfluència del seu jo amb les funcions socials poden arribar a crear un tap per a la seva identitat. Atenent a aquesta afirmació, trobem que el primer any d'universitat és molt complicat per a ells, ja que els estudiants s'enfronten a estes situacions amb una identitat i amb models inadequats.

En definitiva, el nivell d'ocupacions defineix qui és cadascú, a la cultura occidental. Quan una persona està

sense treball, fa ús d'aquest nivell com mitjà de deduir informació sobre ell mateix, valors, metes... Aquest nivell d'ocupacions, els diners i l'autoconcepte fa que els joves de ui en dia no siguin realistes a l'hora de buscar treball. Però la majoria d'ells, a aquestes edats, són molt realistes per buscar treball o continuar estudiant dintre de les seues expectatives de aconseguiments. E inclòs molt d'ells comencen a entendre la importància de l'experiència a l'hora de treballar i d'aquesta manera tenen major predisposició per a buscar treballs a temps parcial o eventual.

• **DESENVOLUPAMENT SEXUAL**

Encara que els problemes vocacionals són els principals a l'adolescència, els relacionats amb els aspectes sexuals adquireixen la majoria de l'atenció i d'aquest mode tenen major conseqüències emocionals. Tots els estudis de la conducta sexual realitzats per l'equip d'Alfred Kinsey (1948, 1953) va fer sorgir moltes contradiccions i crítiques, però altra banda tal vegada van establir les etapes de la revolució sexual, la tendència a la major tolerància. Cosa que ui en dia podem observar amb els adolescents, cada vegada hi ha molta més llibertat, els adolescents tenen les seves primeres relacions amb la masturbació abans i conseqüentment, abans tenen les primeres relacions sexuals. Altre punt que ens dona la raó, són les estadístiques sobre mares adolescents solteres o no, malalties venèries entre adolescents indiquen que els joves d'avui en dia practiquen el sexe premarital molt més que abans; per altra part segons els estudis de Kinsey els estudiants universitaris tenen unes actituds cap a la conducta sexual molt més conservadora que els no universitaris, però aquesta concepció ha canviat des de fa uns anys cap endavant, els universitaris han passat a unes concepcions molt més lliberals, en quant a les relacions sexuals.

L'activitat sexual te diferents significats per ambdos sexes. Els homes s'exciten amb més facilitat i són capaços de prendre la iniciativa a l'activitat sexual. El paper actiu sexual es relaciona amb més intimitat amb la identitat dels adolescents (barons), i ells troben que un fracàs en aquestes situacions, és molt perjudicial per la seva autoestima. Per altre costat, l'egocentrisme pot predominar quan un dona utilitza el seu atractiu sexual per assegurar-se de que pot atraure un home en qualsevol moment, i estos utilitzen a les dones per establir la seva identitat masculina; d'aquest mode, tant una part com l'altra utilitzen el sexe contrari com objecte sexual.

Un problema que els pares poc a poc estan donant solució, és la falta d'informació relacionada amb els aspectes sexuals que envolten a l'adolescent, normalment ells s'informen de la ma d'un company, dels medis comunicatius, cada vegada més als instituts i les universitats, d'aquesta manera, els adolescents amb molt poca o nul·la informació sobre el sexe, tenen idees molt estranyes sobre aquest aspecte i inclòs sobre la seva pròpia sexualitat. Relacionat amb aquestos aspectes, els adolescents que han tingut informació per part dels pares, durant tota la vida o la major part, s'han enfrontat a aquestos problemes molt més preparats que els que no han tingut cap informació per par dels seus pares.

<i>Categories d'estils de vida</i>	<i>Favorable</i>	<i>Desfavorable</i>	<i>Insegur</i>
Matrimoni de prova	45	29	26
Unió lliure	37	44	19
Relacions extramatrimonials:			
a) amb el consentiment	14	66	21
b) sense el consentiment	6	82	11
Matrimoni en grup	6	74	19
Vida comunal	30	40	29
Matrimoni entre homosexual	24	53	22
Percentatge d'alumnes de set universitats que mostren reaccions davant els diferents estils de vida.			

RESENYA

Una vegada fet tot un estudi sobre l'adolescència i la pubertat, podem dir, encara que és un tòpic, que a l'adolescència és l'etapa del desenvolupament humà on més canvis hi ha i més notables són aquests canvis, des dels trets físics fins la personalitat, passant pels judicis morals o la concepció, la nova concepció de la societat la qual els envolta i cada vegada estan més dintre d'aquesta societat, cada vegada formen més part d'ella.

És l'etapa de la vida, per la qual tots hem passat i tots sabem els problemes que representa el simple fet de ser adolescent, sols per açò tots els adults no pensen com pensen els adolescents, ni tenen les mateixes actituds, ni impressions, ni valors, ni expectatives... Per la meua opinió, els adolescents, de vegades, deurien pensar un poc des de el punt de vista dels seus pares, dels adults; però per altra part els adults, de vegades, deurien pensar un poc igual que pensen els adolescents o al menys, posar-se a les pells de la gent adolescent. D'aquesta manera, creem que el pas per aquesta etapa seria molt més còmode i molt més favorable per ambdues parts, adults i adolescents.

Parlant ara de la personalitat de les persones, per la nostra opinió, aquesta personalitat comença a formar-se quan es formen els grups de coetanis i quan els adolescents comencen a treballar i conseqüentment relacionar-se amb diferents persones o per altra banda comencen els estudis universitaris o superior i les relacions amb els demés, dona un enfortiment a la seva personalitat o la canvia completament.

Per tant la personalitat d'una persona la dona principalment el ambient on es desenvolupa i en un menor grau el seu propi pensament i els medis de comunicació; cosa que no vol dir que aquests no són influents per el desenvolupament personal.

No hay características de la adolescencia cuyo origen no pueda encontrarse en la infancia, y cuyas consecuencias no puedan apreciarse en la madurez y en la senilidad.

.

–FREDERICK TRACY.

No te rías de las vacilaciones de un adolescente; sólo está probándose una y otra cara hasta encontrar la suya propia.

–LOGAN PEARSALL SMITH.

BIBLIOGRAFIA

Enciclopèdia Microsoft ® 2000. © 1993–2000 Microsoft Corporation.

Ruiz, L. (1994). *Desarrollo y actividades físicas*. Madrid: Gymnos.

Deporte y aprendizaje. Madrid: Visor.

Watson, R. i Clay, H. (1991). *Psicología del niño y del adolescente*. Madrid: Limusa.